

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Clavdii Espencei Theologi Parisiensis De Evcharistia, Eivsque Adoratione, Libri Qvinque

Espence, Claude d'

Parisiis, 1573

Cap. III. Vvestphalica.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30397

beculæ, quas vocant, deuotiones, aut bonas etiam intentiones tuèdas suscepi. Illud scio, oratione Dominica, quã *Gregor. Rex* ex ritu Apostolico super Christi corpus & sanguinem sacerdotis ore in hodiernum vsque diem recitamus, omnis *gistris, l. 7. epist. 63.* etiam populus apud Græcos olim dicebat, nos Domini instituto omnia nobis bona comprecari, & interim impetrare, mala deprecari atque amoliri. Quidni de fidei nostræ in re Eucharistica exercitiis idem sentiamus?

Vvestphalica.

Cap. III.

Veni ad reliquos occurrit in pugna sacramentaria ministrorum Protestantium nõ postremus Ioachimus Vvestphalus. Ex cuius scriptis satis hac in re prolixis, constat Lutheranos non minus quàm quos vtrique vocant Papistas, à Cinglianis, quos vtrique vocamus Sacramentarios, hinc idololatriæ reos agi: Et horum quidem, cum Christum hinc diuinitate saltem præsentem esse confiteantur, non posse doctrinã consiliter, quin eum hinc quoque adorent. Christus enim verus Deus est adorandus, neq; tamen idololatrias se agnoscere. Multo minus illos qui Christum nobiscum hinc sancta carne & sanguine suo, nedum diuinitate præsentem in vsu saltem adorent. Quid enim præsentem adorare prohibeat? Aut vbi Ecclesia mandatum habet Christi non alibi nisi definito cœli loco adorandi? Non alligat adorationem ad certum locum, cum inquit veros adoratores adoratuos Patrẽ in spiritu & veritate, Cum Deus suam olim præsentiam in Tabernaculo templove veteri exhibebat, nõne piè faciebant qui præsentem eum secundum promissionem adorabant? Iamne ergo idololatria, qui Christum adorat præsentem apud fideles in eius nomine ad peragendam sacram communionem congregatos? A qua Christi in medio cultorum suorum præsentis adoratione vsitata admonitio *Sursum corda*, non reuocat, sed prouocat. Nec enim sursum remittit ad definitum cœli locum, vbi pia mens intuens in aureo eum throno sedentem adoret. Elcuatio mentis non est localis super cœlestes sphaeras

Contra Valerianum.

Ioan. 4. Tabernaculum. Templum.

Sursum corda.

euectio, sed fidei intētio in promissiones, actiones, ac res verè cœlestes, in terra tamen præsentēs. His cum animos intendimus, verè sursum corda eleuamus, etiam si non speculamur localē in excelsō cœli loco sessionem. Agere, meditari, preciosa habere verbo diuino præscripta, est verè circa sublimia & cœlestia occupari, sublimitatem illam fides rerum maiestate, dignitate, excellentia, non verò locorum distantia metitur & altitudine. Pauli locus, Quæ sursum sunt, ubi Christus est ad dextram Dei, peruertitur, & prauè torquetur ad contemplationes & locales mentium euectiones. Nam & verba & sensum vigilantius inspicientibus & ponderantibus, *Sursum* non significat localiter, nec magis Dextra Dei definitum locum, quæ cum in terra sit, non solum in cœlo, Ecclesia etiam quæ sursum sunt, quærit, cum verbum Dei audit, sacram cœnam administrat, Christo digna meditat. Ut non præfractè veritati reluctantibus appareat sacramentarios inani fallacique prætextu obtendere, ideo se à doctrina de Christi hîc præsentia abhorre, quia veri adoratores fugiunt idololatriam, & animis sursum euectis Christum in cœlo sedentem ad dextram Patris adorant. Nam dum consistimus intra metas verbo Christi & instituto præfixas, nihil periculi est, ne committamus idololatriam. Etsi verò Christi corpus propter vnitatem personæ semper adorandum, non tamen etiam panis, cum quo distribuitur, adorandus, Sicut nec arca eò quòd ad eam Deus adoraretur, adoranda erat. Diuinum honorem non transferendum esse in creaturam panis, & quamuis sit adorandus Christus, elementum tamen neutiquam adorari oportere. Scripserit fortassè vel dixerit nostrorum (ait) quisquam de adoratione sacramēti seu Eucharistiæ, num is propterea insimulandus de pane adorando? Respondi Christum præsentē adorandum esse & colendum iuxta verbi sui præscriptū, ubi in ordinato suo vsu cœna administratur, nū quia feci mentionē Christi (hîc) adorandi, calumnia panis adorationē mihi obiiciet? Est autē duplex adoratio in scripturis, externa, & spiritalis: illa est gestus corporis in reuerentię signum exhibere, quales Publicanus tundens pectus suum Deū in templo adorās,

Col. 3.

*Sursum.
Dextra
Dei.*

*Arca.
Apologia
in Calvinū
cap. 34.*

*Adoratio
duplex.
Luc. 18.*

Christus ipse in horto procidens in faciem orās. Paulus *Matth. 26.*
 flectit genua sua ad Patrem, vult orantes eleuare manus *Marc. 14.*
 puras. Externè Christum pleriq; fideles adorarunt, Magi *Luc. 22.*
 prostrati puerum, Chananæa & leprosi in faciem proci- *Eph. 2.*
 dētes & genua flectētes. Cū ergo Christus verus Deus *1. Tim. 2.*
 & homo dispensationis suæ tēpore adoratus se nō probi *Matt. 2. 8.*
 buerit adorari, cur supersticiosum iudicetur adorare post *15. Marc. 7.*
 quam exaltatus est ad Dei dexterā, eum in medio populi *Luc. 5. 17.*
 secundum verbum suū præsentem? Quando sacramentū *Christus*
 seu Eucharistia denominatur à præstantiore parte, à re *adhuc mor-*
 nempe cœlesti, sentio piè dici adorationē sacramenti vel *talis sape*
 Eucharistiæ, pro adoratione Christi præsentis in Eucha- *adoratus.*
 ristia. Quāuis libēter abstineā ab ambiguis & periculosis *Euchari-*
 loquendi formulis, quas vitare satius sit, quā periculo, *stia quo sem*
 cōtentioni, & calumniis occasionem & materiā dare, vt *su piè dica-*
 dicere malim, honorare, reuerenter tractare, cū reueren- *tur adora-*
 tia dispensare Eucharistiā, quā, adorare sacramentum, *ri.*
 etiam si eodem quo illa sensu accipiatur. Ad externā ado-
 rationem, quæ in mentibus piis internā coniunctā habet,
 pertinent quæ ex Augustino (ait) repetiui, quā olim in
 Ecclesia reuerenter administrata sit Eucharistia, quantā-
 que sacramentum hoc cum reuerentia Christiani sum-
 pserint. Qua de re multa passim occurrunt in veterū scri-
 ptis, in quibus de Cœna Domini loquentes, vt solent no-
 minibus, honoris, reuerentiæ, venerationis, & similibus
 (etiam adorationis) Hæc ille. Ex cuius adhuc antè Col-
 lectaneis Sententiarū D. Augustini de Cœna Domini, li-
 bet in gratiam lectoris locos super huius sacramēti cul-
 tu, non quidem repetere, vt à nobis antea hīc collectos,
 sed duntaxat indicare. Extant autem in Epist. 118. in
 Psalm. 98. serm. 28. de Verbis Domini. De Doctrina
 Christiana lib. 3. cap. 9. de Catechizandis rudibus, cap.
 26. Quibus & similibus locis ostenditur veterem Eccle-
 siam credidisse dignius aliquid & excellentius in Eucha-
 ristia sacramento distribui, quā panem & vinum, quæ
 nihil aliud sint, nisi symbola quæ admoneant de mor-
 te Christi, & de spiritali communionē. Fideles enim
 non ea ratione honorem sacræ Synaxi facere, sicut pa-
 nis & vinum, vel alij cibi tanquam Dei dona tractantur,

Anno 1555.

Augusti-
ni loci de
cultu Eu-
charistia.

*Adoratio
externa in-
differens.*

*Lutherus
supr. cap. 1.*

*Adoratio
duplex.*

*Templum
caelum.*

sed, ut inquit Augustinus, corpus Christi eiusque sanguinem honorauerunt. Pergit tamen ubi antea Vvestphalus, Ut autem Ecclesia suam libertatem habet in rebus indifferentibus, quas nullo Dei nec mādato obseruare, nec interdicto tenetur omittere, ita libera est obseruatio externæ adorationis in suscipiēdo sacramento, dummodo fiant omnia decenter, & contemptus absit. In orādo nullo præcepto pius astringitur ut genua flectat, manus eleuet, in faciem procidat, neque prohibetur quominus hos adhibeat externos gestus. Et rectè olim quidam monuit, adorationem externam liberam relinquēdam cuiusque fidei & spiritui, non damnandos qui non adorant, neque qui adorant, accusandos. Nam Christum in sacramento, & in cordibus piorum esse quidem ut viuificet credētes, non verò propriè ut ibi adoretur, nec enim cœnam instituisse ita ut in proposito (ibi) pane peculiaris (ei) cultus præstetur. Externam ergo adorationem liberam, imò nihil nisi hypocrisim esse absque interna. De hac illa ceu disciplina monescit, & hæc illam vicissim gubernat, & intra suas metas in legitimo vsu suo continet. De spiritali ergo adoratione præcipuè ac sedulò populū erudiendum, ne externa in hypocrisim abeat: cum illa non negligitur, hæc vltro sequitur. Spiritualem culto requirit Dominus, sui suæque erga nos charitatis, & ex ea beneficiorum, mortis, passionis, &c. memoriā, fidem, agnitionem, ea prædicare, pro iis gratias agere. Sacramentarij Christū non credunt (hîc) esse præsentem suo corpore ac sanguine, ideoque adorationem damnant, Nec sanè mirū eum qui ibi ea non credit adesse, si nec externè nec spiritaliter adoret, sed pro idololatria auersetur elemētorū adorationem. Diabolica igitur calūnia Cingliani nos incesunt, qui ad panem transferūt quod nos Christo tribuimus, & nos diffamāt docere panis adorationē, quia Christi (hîc) præsentiam & adorationem astruimus. Simili sophistica illusione impudenter cauillātur nos asserere templum & cœlum esse adorādum, quia Deum in templo & cœlo adorandum asseramus. At non prius credibile efficiet idololatriam esse, adorare Christum præsentem in medio Ecclesiæ suæ, quàm idololatriam esse conuincāt,

Christo in terra, in domo, vel vbiunque duo tréve in *Matt. 18.*
 eius nomine fuerint congregati, cultum & honorem de- *Cap. 36.*
 bitum, & verbo Dei præscriptū præstare. Ritus porro ele- *Elevatio.*
 uandi panis & calicis apud nos vbiq; ferè desit, & præter-
 mittitur. Quod si vsquam adhuc in vsu est in Ecclesijs no-
 stris, non ideo Iudaismum sapit. Hinc autem & originē *Luth. de ca-*
 habuit, & in Ecclesia mansit, solebant Christi fideles ad *pti. Babyl.*
 Missam congregandi, secum ferre cibum & potum, quæ *Act. 2. 4.*
 Apostolico exéplo distribuerentur egentibus. Ex quibus
 sumebatur, quod consecraretur panis & vini sacraméto,
 & quia hæc sanctificabantur per verbum & orationem, *1. Tim. 4.*
 ritu Hebraico, quo sursum leuabantur, vt in Mose legi-
 mus, relicta sunt verba & ritus leuandi seu offerendi, abo-
 lito iandudum vsu conferendi & colligēdi ea quæ offer-
 rentur seu leuarentur. Sic Ezechias iubet Esaiam leuare
 orationem in conspectu Dei pro reliquijs. Dauid, Extol-
 lite manus vestras in sancta. Paulus, Leuate manus pu-
 ras, vt oblationis & sacrificij vocabula referri debeant ad
 superiores collectas (vnde & relictu est Collectæ voca-
 bulum pro precibus in Missa dictis) non ad sacramentū.
 Idem facit quod sacerdos consecratum panē & calicem
 mox eleuat, non quo se Deo aliquid offerre ostendit, sed *Falsum &*
 est vel ritus Hebraici reliquum, quo cum gratiarū actio- *male coha-*
 ne accepta Deo réferebantur, vel admonitio nostri, quo *rens.*
 prouocemur ad fidem testamēti (Dei) quod cum verbis
 Christi protulit & exhibuit, vt simul & signum eius ostē-
 dat, & oblatio panis propriè respondeat huic demōstra-
 tiuo, Hoc est corpus meum, nōsque circumstantes allo- *H O C*
 quatur hoc ipso signo. Sic oblatio calicis propriè respō- *H I C*
 det huic demōstratiuo, Hic calix noui testamenti. Fidem
 enim in nobis excitare debet sacerdos ipso leuandi ritu.
 Hæc apud V. Westphalū Lutherus, partim vera, quatenus
 ea cum ab alijs Catholicis, tū à Lyrano antè à nobis su-
 per hac elevatione citato didicisse, & mutuo sumpsisse *Euchari-*
 videri possit: partim verò non modò falsa, quatenus hoc *stia sacrifi-*
 sacramentū negat esse sacrificium aut oblationē, quibus *cium est &*
 contrà & similibus id vocauit & ornauit omnis retro Ec- *oblatio, ne-*
 clesia Græca, Latina, Barbara: sed etiam incōsequentiā & *dum sacra-*
 pugnantia, nedū malè coharētia. Si enim signorū sacro- *mentum.*

rum, panis scilicet & vini, oblatio propriè respōdet pronominibus demōstrantibus res ipsas, etiā iuxta Lutherū, præsentibus, Domini utiq; corpus & sanguinē, quomodo vel sacrificiū & oblatio non refertur ad sacramentū, hoc est, & ad res & signa (his enim cōstat & cōfit sacramentum) vel sacerdos Deo totū non offert sacramentum, id est, res ipsas, Christi corpus inquā, & sanguinem, nedum signa, panē utiq; & vinū? præsertim cū in Catechismo sic diffiniat, Sacramentū altaris est verū corpus & verus sanguis D.N.I.C. quæ sub pane & vino nobis Christianis exhibētur ad manducandū & bibendū iuxta Christi institutionē. Siue, quod idē est, Sacramentū altaris est verum corpus & verus sanguis D.N.I.C. sub pane & vino, ab ipso Christo ideo institutū, ut ea Christiani māducarēt & biberēt. Sed de sacrificio aliās, & proprij enim loci atq; tractatus esset. Concludit autē Vvestphalus ita, Est igitur ritus levādī in vsu fuit in lege Mosis, non tamē panem instar sacrificij ex præscripto legis Mosaicæ leuari, quādo ex Domini institutione sacra cœna dispensatur, Aliud siquidē est Christiana libertate vsurpare ceremoniam aliquam Mosaicæ similē, aliud eam ex præscripto legis Mosi observare. Peræquē malitiosa calumnia est, plebem inuitari sonitu campanæ ad panem adorandum. Ea verò melius, Dei gratia, instituta est, quā ut panem adoret. At popul⁹, aiūt Cingliani, ea fide imbuitur, quòd panis sacra Cœnæ sit corpus Domini, vinū sanguis eius, vnde consequens est panem adorandum esse. Respondet Vvestphalus, Talem consequentiam fabricata dialectica Cingliana non iam nobis, sed Dei filio, Evangelistis, & Paulo obiicit, Nam Christi sermo est de pane, Hoc est corpus meū: de calice, Hic est sanguis meus. Nec hi tamē ἀριθμητικῶς inuexerūt, aut de panis adoratiōe impiè sunt accusandi: Horū verbis vnus formæ ac sentētiæ simplici fide insistimus, quibus libētius vtimur quā humanis, nec eis ut perspicuis, addimus cōmenta tropōsve nostros. Et his credimus duo adesse ac dari in cœnæ cōmunionē, cū pane nimirū & vino verū corpus & sanguinē: cū veritas clarè dicat se dare panē & corpus suū, vinū & sanguinem suū, cōfitemur veri corporis & sāguinis Dñici præsentia.

Thesaurus.
pag. 582.

Campana-
rum vsus in
sacris.

Artola-
ria.

Instant igitur aduersarij, & sic ratiocinantur, Si corpus Christi & sanguis adsunt cum pane & vino, certe & (hic) adorandus est. At longè diuersa hæc sequela ab altera de adoratione panis. Aliud est panem, aliud Christum adorare: à pauis adoratione piæ mentes abhorrent. Christo in suo cætu iuxta verbum suum præsentem præstant quem instituit & requirit in his mysteriis ritè celebrandis, cultum, annunciantes mortem eius, gratias ei agentes: ita eum adorant in spiritu & veritate. Inuitatur itaque populus campanæ sonitu, non ad panem adorandum, sed vt intendat cœlesti mysterio, recolat Domini mortem, & parta per eam beneficia, pro iis gratias agat, & ita cordibus sursum eleuatis cœlestia meditetur, & honorem cultumque Christo debitum deferat. Idem & contra quendam tertium, veritas sermonis Christi, & fides in eius verbum, facile nos liberant à crimine idololatriæ, qua nos accusant sacramentarij, quasi nos panem adoremus. Nos verò panem non adoramus, dum in sacra cœna sanctissima Christi carne & sanguine nos pasci reficique credimus. Sed Iesum Dominum Deum nostrum, secundum promissionem & verbum suum præsentem adoramus, qui cum tribus Euangelistis & Paulo q̄ ore filij Dei dicimus Panem Eucharisticum esse corpus Christi, & calicem sanguinem. Verius sacramentarij, vt qui à verbo Dei discedentes, ei quod ipsis placet præferunt, & præter panem & vinum in communionem nihil adesse ac sumi contendunt. Idololatriæ culpa se astringunt, veri Artolatræ esse conuincuntur, qui sibi cœnam vero Christi corpore & sanguine vacuum fingunt, & in solo pane & vino sacra peragunt. Obseruant igitur & peragunt cultum sine verbo, adeoque contra verbum Dei, &c. Hactenus Vvestphalus, cuius adhuc reliquum non nihil viderimus in Oecolampadio postea & Caluino. In huius ergo tam multis hæc animaduertimus. Primum, sicubi de Eucharistiæ cultu contra communes aduersarios rectè scribit (vt alicubi certè rectè scribit) sic iisdem penè ac communibus cum catholicis & verbis & argumentis vtitur, vt ab eis didicisse ac mutuo sumpsisse videatur. Quidni enim vbi communis est causa, communis esset

*Contra Ieā.**à Iasko.**Anno 1557.**Artolatre**I.*

II. & stilus & dialectica? Alterum, cum Lutheranus sit, & quidem coniuratus, & proinde impanator, nos inter eum legendum meminerimus, Dei quod toties verbum iactat, nusquam habere, panem esse Christi corpus, & calicem aut vinum eiusdem esse sanguinem. Proinde qui panis hinc & vini substantiam retinens tam serio tamen ac toties idololatriæ & artolatriæ crimen à se deprecatur ac amolitur eodem quo secum alios candore agere vult, cum aliis agat, qui adeo panem hinc non adorant, ut neque hinc remanere quidem credant, sed cum veteribus Orthodoxis, quod hinc ante verba Christi panis dicitur, post eadem non iam Panis, sed Domini corpus appellatur. Quod nos utique hinc in sacris adoramus, non verò panis & vini vel substantiam in res nimirum ipsas conuersam, vel speciem, hoc est, vel creaturas, vel, ut sic loquar, concreaturas, pro eorum more, qui accidentia non esse, sed inesse vel subesse dicunt. Proinde multo minor in Papistis, ut iste passim loquitur, transsubstantiationibus, quam in Lutheranis consubstantiationibus artolatriæ hinc aut vllius idololatriæ hæret actio vel suspicio. Nam vtri, quæso, panis hinc adorandi crimini aut suspicioni affiniores, hinc qui panem hinc abesse, an qui hinc adesse sentiunt & contendunt? Adhæc vbi contentione tanta, totque paginis corporis hinc & sanguinis astruxit adorationem, & quidem externam (nam interna non controuertitur) dum eam tandem liberam relinquit, quid aliud quam destruit, ac proinde iuxta Pauli dialecticam, præuicatore se ac transgressorem constituit? Sed Lutherus scilicet, super hac, ut prædiximus, modò ait, modò negat, & hanc ergo eius discipulum oportuit, ne supra magistrum saperet, modò retinere, modò relinquere. Equidem Christi hinc adorandi alios aliis, & suos cuique Ecclesiæ ritus scio, sed singulare hoc Dei beneficium, peculiari ut fide, ita cultu opus habere satis, opinor, superque probatum, ut hinc adoratio in genere, iam non libera aut indifferens, sed cum fide, ut confessio externa, coniuncta sit, & ad salutem fiat, nec sine huius periculo omittatur, iuxta illud toties cantatum, quod, non ut ait poëta, decies, sed centies & millies repetitum placeat,

Aug. de verbis Domini serm. 28.

Cöcreatura

III.

Col. 2.

Rom. 10.

Christi carnem nemo manducauit (salutariter utique ac fructuosè) nisi qui & adorauit, non interna tantum seu fidei adoratione, ut perperam exponit Vvestphalus, sed externa quoque. Quo enim vel loco vel tempore cultus internus externo profitendus magis atque ex- *Aug. in Ps.*
98. Amb. de
sancto li. 3.
cap. 12.
1111.
 tendus quàm inter sacra Missarum solemnità? Hinc illud Ambrosij ab Augustino recitatum & resumptum de carne Christi, quam (ait) hodie quoque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Iesu adorarunt, &c. Postremo ne per omnia non Lutherizet Vvestphalus (ut nihil huius hac de re celem aut dissimilem) omnem is Eucharistiæ usum extra sacramentalem, improbat, qualis est vsitata in Ecclesia tot annis, imò seculis, asseruatio, eaque multiplex, aut spectanda proponitur, aut in pompis sacris siue processionibus circungestatur. De quibus secundo libro dicta hinc agnoscantur.

Kemnitiana. Cap. 1111.

Rotestantium pastorum, quosquidem legerim hac de re, ut postremus, ita vir omnino dignissimus, qui Luthero minus esset *Part. 2. ad*
ca. 5. & c.
6 de hoc sa-
cramento.
Sacramenta-
rij à Luthe-
ranis excō-
municati.
Arrianus
Nestorian?
Ioan. 4.
1. Tim. 2.
Substantia
liter.
Gene. 28.
Exod. 34.
3. Reg. 19.
 addictus, hinc quædam nobiscum, quædam contra nos etiam scribit in examine Synodi Tridentinæ. Et nobiscum quidem contra omnes aduersarios, quos etiam vocat Sacramentarios, & à quibus nominatim sese suosque seiungit, sic præfatur, Christum Deum & hominem adorandum esse, nisi Arrianus: humanam etiam naturam propter vnionem cum diuinitate, nisi Nestorianus, nemo negat: nam & ab Angelis, & ab Apostolis adoratum constat. Dei autem adorationem nec loco nec tempori alligatam, semper ergo & vbique adorandum Christum. Quem siquidem in cœna suis peculiari modo præsentia & gratia adesse, sic ut ibi verè & substantialiter exhibeat uisceribus corpus & sanguinem suum, verè & ex animo credimus, fieri non potest, nec debet, quin cum fides in ea actione præsentem ueneretur & adoret. Sic Iacob, Moses, Elias absque peculiari quidem mandato, ut iis Deum locis adorarent, sed ge-